PREPOZIȚIILE *DE* ȘI *PE* ÎN GRAIURILE DACOROMÂNE

DE

MAGDALENA VULPE

„Dă-dămult... mai dă-dămult" și-a intitulat Caragiale parodia după Delavrancea, scoțind în evidență, alături de scriitura caracteristică, sonoritatea muntenească a limbii. Pe de altă parte, din orașul în care „pitrecut scenă nostimă", nenea Iancu face să pornească telegrame în dulcele grai moldovenesc : „banditi ! . . . I voit ucidi di două ori".

Utilizînd variantele fonetice ale prep. *de* și *pe*[1] pentru a sugera, cu mijloace lingvistice, apartenența unui personaj la o arie geografică ușor de identificat, Caragiale nu face decît să reflecte intuiția „omului de pe stradă", a observatorului neprevenit al vorbirii cotidiene.

Pare, de aceea, surprinzător faptul că dialectologii au acordat acestor variante cel mult o atenție marginală.

Referitor la ierarhizarea faptelor de limbă în funcție de capacitatea lor de a constitui isoglose pertinente pentru d e l i m i t a r e a unităților dialectale, E. Petrovici citează, în lista exemplelor de „fenomene fonetice izolate, fără însemnătate pentru stabilirea ariilor dialectale", precum *vîrv, vîr* pentru *vîrf*, și *„dă, dîn* pentru *de, din, dăschide* pentru *deschide*" etc.[2] În expunerea sa teoretică din 1964[3], I. Gheție reia afirmația maestrului său, contrazicîndu-l pe R. Todoran[4], care căutase să atenueze caracterul prea categoric al deprecierii prepozițiilor ca elemente dialectale. Ulterior însă, în practica analizei de material, Gheție include, printre „fenomenele specifice" utilizate drept „criterii de delimitare și clasificare a graiurilor", nu numai seriile „(lab. +)*e, ea* — *ă, a*" și „(d +) *e* — *ă*", ci chiar cazurile particulare *beșică* — *băsică* și *pentru* — *păntru*[5].

În d e s c r i e r i l e de ansamblu ale subdialectelor dacoromâne, formele regionale ale prep. *de* și *pe* și ale compuselor lor nu au fost tratate nici

---

[1] Exemple pentru *pe* : *de pă la Bonaparte* (Din carnetul unui sufleor) — *pi conta doamne, Grégorascliko* (High-life).

[2] *Repartiția graiurilor dacoromâne pe baza ALR*, în *Studii de dialectologie și toponimie*, București, 1970, p. 41.

[3] *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în SCL, XV, 1964, nr. 3, p. 326.

[4] *Cu privire la repartiția graiurilor dacoromâne*, în LR, V, 1956, nr. 2, p. 39.

[5] I. Gheție, Al. Mareș, *Graiurile dacoromâne în sec. al XVI-lea*, București, 1974, p. 312—313, tabelul 2.

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

sistematic, nici consecvent. Astfel, G. Weigand[6] menționează, ca trăsături caracteristice, numai băn. *pre, pră* și munt. *dă, dîn*; I. Coteanu[7] amintește forma *pă* numai în cadrul subdialectelor crișean și maramureșean, în timp ce *dă* este comentat în capitolele privind Muntenia și Banatul. Descrierea cea mai amplă a variantelor fonetice ale acestor prepoziții a dat-o Liliana Ionescu Ruxăndoiu[8].

Dacă admitem, din punct de vedere metodologic, că un fapt de limbă interesează geografia lingvistică în măsura în care 1° realizările lui formează arii corelative și 2° frecvența lui este suficient de mare pentru a imprima *vorbirii* dialectale o notă specifică[9], nu încape îndoială că reexaminarea situației dialectele a prep. *pe* și *de* merită a fi întreprinsă.

Într-adevăr, în dicționarul de frecvență al limbii române[10], *de* ocupă rangul 1 și *pe* rangul 12, atît în coloana privind frecvența absolută, cît și în aceea privind uzul. Mai mult, 6 din termenii ale căror realizări dialectale intenționez, de asemenea, să le examinez : *decît, din, după, pentru, peste, prin* ocupă ranguri de frecvență pînă la 100 !

În cele ce urmează, prepozițiile anunțate în titlul comunicării vor fi privite ca p ă r ț i c o m p o n e n t e a l e u n u i s i s t e m. Sistemul de referință avut în vedere va fi, pe de o parte, cel fonetic al graiurilor respective, pe de altă parte microsistemul lexical format din c o m p u s e l e s u d a t e ale prepozițiilor *de* și *pe* și din p r e p o z i ț i i l e c o m p u s e (și locuțiunile adverbiale) care le includ.

Analiza se bazează pe materialul cules de E. Petrovici și publicat în ALR II și ALRT, completat cu sondaje în textele dialectale — publicate sau inedite — ale Sectorului de dialectologie din ICED.

1. Prepoziția *de*[11] se realizează în următoarele variante diatopice (harta 1):

— *di*, într-o întinsă arie estică; la limitele acestei arii (pct. 365, 386, 728), închiderea $e > i$ nu s-a realizat complet, atlasul și textele înregistrînd *dę, dį*; aceeași formă a fost înregistrată în Oaș;

— *dă*, în două arii compacte, situate pe „teritoriile" a trei subdialecte diferite: muntenesc, bănățean și crișean;

— *de* formează o arie continuă, situată între ariile descrise mai sus și întinzîndu-se, pe direcția N—S, de la Bîrsana la Balș. Forma devenită literară se întîlnește însă, în graiurile populare, numai în Oltenia și în zona Făgăraș — Sibiu (dacă facem abstracție de formele oscilante înregistrate în sudul Dobrogei și la limita ariei muntenești *dă*); restul ariei *de* se suprapune întinsei arii nordice de palatalizare a dentalelor, realizarea cea mai frecventă a variantei *de* fiind *d'ë*, cu deplasarea caracteristică a locului de articulare al vocalei după palatală.

---

[6] În introducerea la *Linguistischer Atlas des Dakorumänischen Sprachgebietes*.

[7] *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961.

[8] În volumul colectiv *Dialectologie românească*, București, 1977, p. 130—170. Generalizări nemotivate se întîlnesc însă și aici.

[9] Criteriul frecvenței este invocat, de obicei, numai cu privire la lexic, mai exact la „cuvintele pline".

[10] Alphonse Juilland, P.M.H. Edwards, Ileana Juilland, *Frequency Dictionary of romanian words*, Mouton, The Hague, 1965.

[11] Pentru a nu complica expunerea, mă voi referi numai la prepoziție. În realitate, toate observațiile de mai sus sînt valabile și pentru conjuncție.

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

În Munţii Apuseni, la Scărişoara (pct. 95) şi Dobra (105), se formează o arie mică, în care apare varianta *d'i* (cu palatalizarea dentalei şi închiderea vocalei).

Cu ariile fonetice ale prep. *de* coincid, aproape perfect, cele ale prefixului *des- (dez-)*. Avem de remarcat numai formele *dascuie* şi *dazlegare* din Crişana şi *dîscuie* din Piua-Petrii (pct. 705), asupra cărora voi reveni mai jos.

Variantele *di (dî, d'i)* şi *d'ă* corespund unor norme fonetice generale ale graiurilor respective, norme ce impun fie închiderea oricărui *e* aton, fie acţiunea reciprocă dintre dentală şi vocala palatală următoare. Forma cu dentala dură nu se încadrează într-o „serie fonetică" de asemenea amploare; poziţia ei în sistem nu este însă nici atît de izolată, precum apare în argumentaţia lui Petrovici. În ariile menţionate, fenomenul *de* > *dă* se întîlneşte, consecvent, nu numai în numeroasele derivate cu prefixul *des-*, ci şi în toate acele cuvinte în care silaba *de* p r o t o n i c ă — şi, de regulă, iniţială — reprezintă, la origine, prepoziţia *de*: *dăştept, adăvărat*, (cu) *dămîncare, dămult, dăparte, dăstul, dăcît, dăspre, dăloc, dăgeaba* etc. Unele dintre aceste cuvinte nu mai sînt analizabile pentru vorbitorul contemporan *(destul, deştept, adevăr* ş.a.); de aceea, restricţia privind calitatea de e l e m e n t d e c o m p u n e r e a silabei *de* tinde să se estompeze[12] şi să fie reformulată ca „*de* iniţial neaccentuat > *dă*"; aşa se explică, probabil, includerea în seria *de* > *dă* a unor neologisme ca *dăvine* (eventual analizat drept compus al lui *vine)* şi *dăfinitiv*, frecvente în vorbirea muntenească. Reflexul (-) *dă-* al silabei (-)*de-* din aceste cuvinte este atestat numai în aria prep. *dă*.

Aria *din* (şi a compuselor *dîntre, dîncolo* etc.) coincide exact cu ariile *dă*.

2. Ariile corelative ale realizărilor fonetice ale prep. *pe — pră, pă, pe, pi* — nu coincid decît parţial cu cele ale variantelor prep. *de*. Constatarea nu este nici nouă, nici surprinzătoare, dacă ţinem seama de diferenţele de structură fonetică dintre cele două prepoziţii. Merită, în schimb, relevată relativa lipsă de concordanţă dintre ariile prep. *pe* şi cele ale compuselor sale *prin, peste, pentru* (hărţile 2 şi 3):

— Forma cea mai arhaică, *pră*[13], se păstrează într-o regiune întinsă din Banat[14], regiune în care au fost înregistrate, consecvent, şi formele *prîn* şi *prăstă*. Disimilarea s-a produs numai în *pîntru*[15].

— Într-o arie largă, situată în nordul şi vestul teritoriului dacoromân, disimilarea lui *r* (în fonetică sintactică) s-a produs în toată seria lexicală, vocala păstrîndu-şi caracterul central indus de *r* dur dispărut[16]: *pă — pîn — păste (păstă) — pîntru*[17].

— În Muntenia şi sud-estul Transilvaniei, aria *pă — pîn* coincide, în linii mari, cu aria *dă — dîn*. În această arie formele *păste, păstă* sînt atestate

---

[12] Că nu a dispărut total o dovedeşte inexistenţa unei forme **dăsiş* (vezi ALR II, s.n., II, h. 586): legătura etimologică cu *des* este prea evidentă.

[13] Atlasul nu înregistrează arhaicul *pre*.

[14] Situaţie confirmată de NALR. *Banat*: vezi, de ex., h. 35.

[15] Nu am întîlnit, în materialul cercetat, formele *prănt(r)u, prînt(r)u* menţionate de TDRG. Apare, în schimb, forma cu disimilare totală *pîntu*, adesea scurtată în *pîn (pîn ce)*.

[16] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *op. cit.*, p. 149.

[17] Nu am întîlnit forma *păntru*, semnalată în TDRG.

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

numai sporadic[18], uzual fiind (literarul) *peste*, în alternanță cu *pișe, piște*[19]. Izolat (pct. 705) s-a înregistrat *pîștie*. *Pentru* circulă în această formă ; izolat (pct. 728, 886) a fost notat și *pîntru*.

Graiurile moldovenești prezintă corespondența *pi — pin*[20] *— piște (peșce, piști, pișli) — pintru*, cu următoarele precizări :

— aria *pin* include și aria *pe* ;

— ariile *piște* și *pintru*, extinse și la vest de Carpați, nu cuprind sudul Moldovei ; în schimb, *piște* este reprezentat și în Muntenia, Oaș, Oltenia și sud-estul Banatului, iar *pintru* are „puncte de sprijin" în Oltenia, pe valea superioară a Jiului și în Munții Apuseni.

— Pentru corespondența *pe — pin — peste — pentru* rămîne disponibilă o arie relativ redusă, orientată N→S și situată de ambele părți ale Carpaților Meridionali.

3. Din suprapunerea hărților prezentate aici, rezultă 6 arii caracterizate, fiecare, printr-o combinație specifică a formelor prepozițiilor luate în discuție (harta 4)[21] :

I : *dă*	— *dîn*	— *pră*	— *prîn*	— *prăstă*	— *pîntru*
II : *dă*	— *dîn*	— *pă*	— *pîn*	— *păstă*	— *pîntru*
III : *d'ĕ*	— *d'in*	— *pă*	— *pîn*	— *păstă*	— *pîntru*
IV : *dă*	— *din*	— *pe*	— *pin*	— *peste*	— *pentru*
V : *de*	— *dîn*	— *pă*	— *pîn*	— *peste/piste*	— *pentru*
VI : *di*	— *din*	— *pi*	— *pin*	— *pisti*	— *pentru*

În interiorul celei de a III-a zone, graiul din Negrești — Oaș (pct. 346) și cel din Scărișoara (pct. 95) fac figură aparte, asociindu-se, respectiv, zonelor IV și VI.

Dacă ținem seama că patru din cele șase arii combinatorii (I, II, V, VI) coincid cu n u c l e e l e a patru din subdialectele dacoromâne general recunoscute, ni se pare justificat a admite că realizările fonetice ale prep. *pe* și *de* și ale compuselor lor p o t fi luate în considerație în caracterizarea unităților dialectale, cu condiția să fie privite c a e l e m e n t e a l e u n u i s i s t e m. Admițînd aceasta, devine necesară redeschiderea discuției asupra individualității lingvistice a Olteniei, a Oașului și a graiului moților pe de o parte, a Maramureșului — integrat în aria III — pe de alta.

4. Toate ariile prezentate și comentate mai sus reflectă realizările prepozițiilor *de* și *pe* fie s i m p l e, fie incluse în compuse s u d a t e (funcționînd ca termeni simpli). De îndată ce intră, ca prim element, într-o p r e p o z i ț i e c o m p u s ă, *de* și *pe* suferă modificări fonetice, adoptînd forme diferite nu numai în funcție de ariile dialectale, ci și în funcție de prepoziția următoare (harta 5) :

---

[18] ALRT, pct. 182, 705, 899.

[19] Exemplele din texte lărgesc aria schițată în atlas de răspunsurile la întrebări directe.

[20] Disimilarea lui *r* s-a generalizat în graiurile populare. Forma *prin* — arhaism păstrat de limba literară — a fost înregistrată, alături de *pin*, numai în puncte izolate (192, 228, 682, 784, 987).

[21] În punctele rămase în afara acestor arii uzul oscilează, sau se realizează combinații nesemnificative (de ex., în pct. 605 : *di — din — pi — peste — pintru*).

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

— Urmat de *la*, *d'ĕ* > *d'i*(*d'i*) în toată aria *d'ĕ*; închiderea lui *-e* se constată și în partea oltenească a ariei *de*, forma *de la* fiind specifică numai Transilvaniei.

— În aria vestică a formei *dă*, precum și în sudul ariei muntenești, a fost înregistrată forma *dî la* (*dị la, dị la*); spre deosebire de forma *d'i la*, normală în aria *d'ĕ*, *dî la* coexistă cu *dă la*. În Crișana, în pct. 64 și 310, s-a notat *da la*.

— Situația prep. comp. *pe la* este similară: forma *pi* (*pị*) invadează toată aria *pe*, cu excepția celor patru puncte din Transilvania, cîștigînd teren și la limita ariei de vest a lui *pă*. În interiorul celor două arii *pă*, a fost notat — de obicei în vorbirea *allegro*, deci în texte — *pî la*, în Banat (pct. 29) *prî la*, iar în Bihor (pct. 64 și 310) *pa la*. Formele *da la*, *pa la* apar în localitățile unde s-a notat și *dascuie*, *dazlegare*.

Modificările fonetice menționate sînt specifice silabelor neaccentuate. Dacă, în graiurile moldovenești, prepozițiile *de* și *pe* sînt tratate, fără nici o restricție, ca silabe neaccentuate (*di*, *pi*), în restul teritoriului ele par a primi acest statut abia în calitate de prepoziții auxiliare. Numai în această situație, *e* > *i* și *ă* > *î* sau *a*, după norma graiului respectiv.

Evoluția *e* (*ĕ*) > *i*, sporadic și *ă* > *i*, se observă și în combinațiile *pe sub*, *de sub*, *de cu*, *pe lîngă*[22]. Materialul de care am dispus nu permite însă stabilirea unor arii.

Cu atît mai interesantă apare situația combinației *de pe*, relativ frecventă în vorbire[23]. În aria *d'ĕ* se produce, ca și în celelalte combinații prepoziționale, închiderea vocalei, rezultatul fiind *d'i pă* (pct. 235 : *d'i pe*). *De pe* se menține ca atare în Transilvania și jumătatea nordică a ariei oltenești (cu tendință de închidere : *dị pe* în pct. 836 — confirmată în TDO, pct. 938 și în cele din jur).

Oltenia centrală și de sud se asociază, în acest caz, întinsei arii muntenești, în care *de* — mai exact, *dă* — urmat de *pă*, *pîn*, *peste* > *du*. Fenomenul se repetă în Banat, în aria *dă*[24].

Într-un articol recent[25], Laura Vasiliu propune o explicație semantică pentru omonimia *după* < *de post* / *du pă* < *de per*, bine cunoscută în special în graiurile muntenești; echivalența funcțională a celor două prepoziții în sintagme de tipul *neam de pe tată* / *văr după mamă* a permis utilizarea fiecăreia din ele în contexte improprii (*le-ar fi luat după acel loc* / *judecînd de pe aceste*). Explicația, convingătoare în sine, se dovedește insuficientă pentru interpretarea ansamblului de fapte dialectale.

Dacă suprapunem, pe aceeași hartă (nr. 7), variantele fonetice ale grupului *de pe* și ale prep. *după*, se conturează cîteva zone[26] — legate, în linii mari,

[22] Dar *pingă*, în aria vestică a lui *pă*.

[23] Exemplele pentru *pe de* sînt insuficiente pentru o discuție.

[24] Hărțile ALR nu conțin, din păcate, această combinație de prepoziții, iar ALRT nu oferă material ilustrativ pentru toate punctele; lipsesc astfel tocmai atestările din punctele 53, 64, 310, 316, arie deosebit de interesantă pentru chestiunea discutată.

[25] *Varianta* **dupe** în LR, XXXII, 1983, nr. 2, p. 116—120.

[26] Nu este exclus să fie — sau să fi fost inițial — o zonă continuă, incomplet documentată de materialul avut la dispoziție.

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

de cele două arii *dă* – în care opoziția *de per / de post* este perturbată. Perturbarea opoziției îmbracă următoarele forme de manifestare:

a. neutralizare a opoziției formale; omonimia astfel rezultată se realizează în variantele *după, dupe, dăpă, dîpă* și *dipi*;

b. inconsecvență în utilizarea variantelor fonetice ale ambelor prepoziții (vezi, de ex., *dăpă, dîpă*, în pct. 705 și 769);

c. utilizarea inversă, în aceeași localitate, a celor două prepoziții: în pct. 705 *du pă* se opune lui *dăpă, dîpă*, în pct. 728 lui *dipă*.

Ipoteza Laurei Vasiliu nu poate explica, singură, nici g e n e z a fonetismului *du* din *du pă, du pîn, du peşte*, nici l i m i t a r e a g e o g r a f i c ă a dezechilibrului produs în sistem. În majoritatea teritoriului dacoromân opoziția *de post / de per* se păstrează nealterată, chiar dacă, accidental, pot avea loc confuzii[27], și indiferent de faptul că realizarea ei concretă variază de la o zonă la alta; *după (dupa) / de pe* în zona descrisă mai sus ca „literară", *după / du pră, dă pră* în Banat, *după / d'i pă* în aria nordică, *după (dupî, dupa) / di pi* în aria estică și în enclava Scărișoarei – pentru a numi numai tipurile principale.

Permanentizarea confuziei f u n c ț i o n a l e, respectiv neutralizarea opoziției s-a putut produce numai în condițiile favorizante ale unui fenomen f o n e t i c: modificarea vocalei unei prepoziții secundare (total lipsite de accent în frază). În ariile *de* și *d'ĕ*, rezultatul modificării nu este dependent de natura sunetului următor: *de, d'ĕ* > *di, d'i* atît în *d'i la*, cît și în *d'i pă*. În ariile *dă* – caracterizate, de altfel, printr-un grad mai redus de serialitate, de simetrie în evoluția fonetică a grupurilor fonetice discutate aici – închiderea – așteptată – *dă* > *dî* se produce numai înaintea unei non-labiale *(dî la)*. Înaintea labialei inițiale a prep. următoare, *dî pă*[28] > *du pă*[29], la fel în *du pîn, du peşte*[30]. Deși, după S. Pușcariu[31], *î* nu face parte dintre vocalele „plastice", exemple de comutare între *î* și *u* au fost înregistrate, în cercetări recente, tocmai în zonele de sud ale Munteniei și Olteniei: *rămune, mună* caii la *·ărîță* etc.[32].

5. Omonimia celor două prepoziții se manifestă și în Oltenia, în forma s p e c i f i c o l t e n e a s c ă *dupe – du pe*. Calificativul acesta se sprijină pe hărțile ALR și pe numeroase exemple extrase din TDO[33]. Geneza acestei forme nu a fost încă lămurită satisfăcător, întrucît aria *dupe* se situează în

---

[27] Vezi numeroase exemple la Laura Vasiliu, *op. cit.*

[28] Înregistrări recente au confirmat existența acestei forme, notate în ALR II, în pct. 723. În zona din Crișana, unde se suprapun perfect ariile *dipă, dî la* și *pî la*, trebuie presupusă și o formă *dî pă*.

[29] Presupun, deci, altă evoluție fonetică decît aceea propusă de S. Pușcariu, în *Limba română. II. Rostirea*, București, 1959, p. 393: *de pe* > *dă pă*, în care *ă* > *o*, *o* > *u*.

[30] A căror origine Laura Vasiliu nu o discută.

[31] *Op. cit.*, p. 291.

[32] Vezi *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, 1985, p. 168.

[33] Laura Vasiliu consideră forma *dupe* specific muntenească, ca și Tiktin, I. Iordan ș.a. dar o atestă și la Gr. Ureche, C. Negruzzi și în documente moldovenești din sec. al 18-lea. În ALRT nu apare în graiurile moldovenești; un sondaj în *Graiul nostru* nu mi-a relevat nici un exemplu estic.

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

ariile suprapuse *de* și *pe*. Pare, prin urmare, puțin plauzibilă o contaminare între *după* și *de pe*, „facilitată de existența variantei *pă* a prep. *pe*"[34]. După informațiile Ruxandrei Boroianu, *dupe* reprezintă forma curentă în textele originale oltenești din secolele al XVII-lea — al XIX-lea, ceea ce exclude și ipoteza unei hipercorectitudini recente, a unei „demuntenizări" voite — interpretare cvasi-general admisă[35].

6. Deși lasă neexplicate cîteva din chestiunile abordate — lipsa de „simetrie fonetică" în sistemul prepozițiilor din aria muntenească, originea formei *dupe (du pe)* —, încercarea de față aduce cîteva informații și puncte de vedere noi în legătură cu repartiția formelor dialectale ale prep. *pe* și *de* și ale compuselor lor.

1° Privite ca părți componente ale unei s i s t e m, prepozițiile cele mai f r e c v e n t e ale limbii române pot contribui la delimitarea și caracterizarea subunităților dialectale ale dacoromânei.

2° Realizarea fonetică a prep. *de* și *pe* este diferită în funcție de valoarea de prepoziție principală sau auxiliară asumată în context. Proiectarea pe hartă a prepoziției auxiliare determină fie o deplasare substanțială a isofonelor — în raport cu cele ale prepoziției simple — fie apariția unor isofone noi[36].

3° În toate zonele de suprapunere a ariilor *dă* și *pă (pră)*, precum și în unele regiuni limitrofe acestor zone (Oltenia, sudul Moldovei), între urmașii lat. *de per* și *de post* se stabilesc influențe reciproce, atît în planul formei cît și în cel al conținutului. Rezultatul acestei interacțiuni complexe este un mozaic de forme și valori, aflat într-un echilibru lingvistic precar.

LES PRÉPOSITIONS *DE* ET *PE* DANS LES PARLERS DACO-ROUMAINS

RÉSUMÉ

Le statut de trait dialectal pertinent n'est généralement pas accordé, par les spécialistes aux variantes régionales des prépositions *de* et *pe*, bien que le locuteur naïf les considère comme tels.

Compte tenu de la grande fréquence de ces prépositions (qui détiennent le rang 1, respectivement 12 dans le dictionnaire de Juilland), nous avons entrepris de réexaminer leur rapport aux unités diatopiques du daco-roumain. La nouveauté de notre approche consiste dans le traitement des prép. *de* et *pe* comme éléments d'un microsystème lexical qui comprend, en outre, les prép. composées *(de la, pe la, de lîngă, pe lîngă, de pe*, etc.) et les prép. simples résultées f de formes composées (*din, dintre, despre, prin, pesle, pentru*, etc.).

En comparant, par superposition, les aires dialectales des éléments de ce microsystème, on constate :

a) Six aires combinatoires se dessinent assez clairement, dont quatre coïncident avec les zones nucléaires des sousdialectes parlés en Valachie, en Moldavie, au Crișana et au Banat. Intégrées à un système, les prép. *de* et *pe* peuvent donc être prises en considération pour caractériser et même pour délimiter des unités dialectales.

[34] Laura Vasiliu, *op. cit.*, p. 119.

[35] Teoria „demuntenizării", a „hipercorectitudinii" poate fi valabilă, în momentul actual, în situații particulare, de asemenea în scrierile lui Odobescu. Această teorie nu explică, în nici un caz, apariția formei *dupe* în texte moldovenești vechi și dispariția ei din graiurile moldovenești actuale.

[36] Această explică, între altele, constatările — uneori aproximative — din tratatele și manualele de dialectologie, de felul „uneori *e* neaccentuat devine *i*" (I. Coteanu, *Elemente...*, p. 77) — afirmație exemplificată prin *di, di pă, din* (sic !).

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

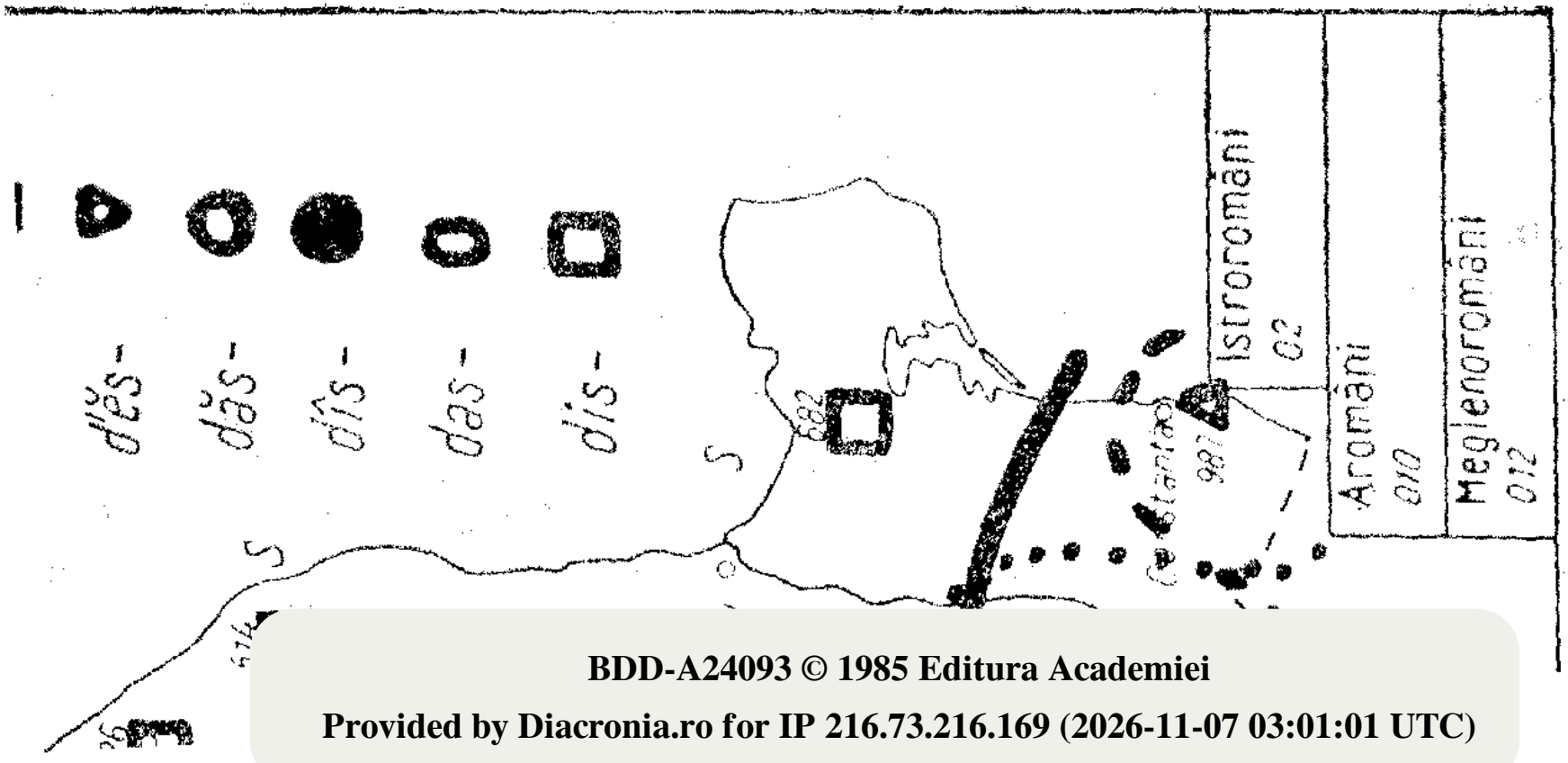
b) La forme des prép. *de* et *pe* varie non seulement selon la zone géographique, mais auss en fonction de leur valeur de préposition principale ou auxiliaire, assumée en contexte. Comme premier élément d'un groupe prépositionnel, *de* et *pe* prennent des formes

— propres aux aires voisines (*di*, *pi* dans les aires, *de*, *d'ĕ*, *pe*, *pă*) ;
— propres aux syllabes non-accentués (*da*, *pa*, *pi* dans les aires *dă*, *pă*) ;
— spécifiques (*du*, devant labiale, dans l'aire *dă*).

c) Dans les régions où les aires *dă* et *pă* (*pră*) coïncident, ainsi que dans quelques régions limitrophes, on constate des influences réciproques entre les descendents de lat. *de per* et *de post*. Il en résulte une mosaïque de formes et de valeurs, dans un équilibre précaire, et dont on doit tenir compte pour expliquer l'origine de la forme *dupe* „după".

Bucureşti, str. Băniceni, nr. 3

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)

BDD-A24093 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:01:01 UTC)